

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СТРУКТУРИ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА ІНВЕСТИЦІЙ У ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ

©2020 БЕНЬКО Н. М.

УДК 330.354
JEL: B22; E22; E24; J24; O15

Бенько Н. М. Взаємозв'язок структури людського капіталу та інвестицій у людський капітал

Емпіричні дослідження доводять зв'язок між інвестиціями в людський капітал та економічним зростанням, проте оцінка самого людського капіталу, так само як і ефективності відповідних інвестицій, представляє практичну проблему. Метою статті є з'ясування наукових підходів до узагальнення об'єктів інвестицій, компонент і схем формування людського капіталу для розробки сучасного теоретичного підґрунтя розвитку інвестування в людський капітал економіки країни. Для досягнення мети було поставлено завдання – дослідження різновидів капіталу, їх змістової характеристики, структури людського капіталу, інвестицій у людський капітал для потреб управління національною економічною системою. Важливим для дослідження людського капіталу є те, що інвестиції в людський капітал забезпечують зростання цінності людської праці, і це є найвагомішим чинником трансформації економіки, модернізації економічних інститутів. Даним положенням стверджується, що економічне зростання досягається не тільки завдяки трансферу технологій, інвестиціям у фізичний капітал і накопиченню знань, але й залежить від людського капіталу, у т. ч. від поліпшення здоров'я людей, зниження злочинності, відповідного соціального клімату та інститутів, від виховання. Отже, за таких умов, економічний розвиток слід розглядати не тільки як підвищення темпів економічного зростання, але й як інвестиції в людський капітал? в компоненти його структури. Обґрунтовано системно-компонентний підхід, який, на відміну від існуючого, визначає склад компонент структури людського капіталу та видів інвестицій у людський капітал, сильні та слабкі сторони, можливості та загрози інвестування в людський капітал як основний елемент продуктивних сил.

Ключові слова: капітал, людський капітал, структура людського капіталу, інвестиція, інвестиційна діяльність, інвестиційний процес.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-10-96-104>

Рис.: 1. **Табл.:** 6. **Бібл.:** 9.

Бенько Надія Миколаївна – здобувач, Національна академія управління (вул. Вінницька, 10, Київ, 3151, Україна)

E-mail: nadiya.benko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0542-5839>

UDC 330.354
JEL: B22; E22; E24; J24; O15

Benko N. M. Interrelationship between Human Capital Structure and Investment in Human Capital

Empirical researches prove a relationship between investment in human capital and economic growth, but assessing human capital itself, as well as the effectiveness of relevant investments, presents a practical problem. The article is aimed at specifying scientific approaches to generalization of investment objects, components and schemes of human capital formation for the development of a modern theoretical ground for the development of investment in the human capital of the country's economy. To achieve this aim, the article sets a task of research on types of capital, their content characteristics, structure of human capital, investments in human capital for the needs of management of the national economic system. Important for human capital research is that investments in human capital ensure the growth of the value of human labor, and this is the most important factor in the transformation of the economy, modernization of economic institutions. By this provision is stated that economic growth is not only achieved through technology transfer, investment in physical capital and accumulation of knowledge, but also depends on human capital, including improving people's health, reducing crime, providing appropriate social climate and institutions, as well as education. Thus, under such conditions, economic development should be considered not only as an increase in economic growth, but also as an investment in human capital? in the components of its structure. A system-component approach is substantiated, which, unlike the existing one, defines the composition of the structure of human capital and types of investments in human capital, strengths and weaknesses, opportunities and threats of investing in human capital as the main element of productive forces.

Keywords: capital, human capital, human capital structure, investment, investment activity, investment process.

Fig.: 1. **Tabl.:** 6. **Bibl.:** 9.

Benko Nadiia M. – Applicant, National Academy of Management (vul. Vinnytska, 10, Kyiv, 3151, Ukraine)

E-mail: nadiya.benko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0542-5839>

Посилення уваги до людського капіталу пов'язано перш за все з розробкою теорії людського капіталу, яка засвідчує переорієнтацію економічної науки з проблем викорис-

тання трудових ресурсів на проблеми створення якісно нової робочої сили, що виступає у формі людського капіталу. Поняття людського капіталу засвідчує не лише вирішальну роль людини в со-

ціально-економічній системі суспільства, але й необхідність інвестування в людину.

Отже, людський розвиток має забезпечити реалізацію потенціалу кожного людського життя як потенційного людського капіталу, що забезпечить економічний результат.

Важливим для дослідження людського капіталу є те, що інвестиції в нього забезпечують зростання цінності людської праці, а це є найвагомим чинником трансформації економіки, модернізації економічних інститутів.

Даним положенням стверджується, що економічне зростання досягається не тільки завдяки трансферу технологій, інвестиціям у фізичний капітал і накопиченням знань, але й залежить від людського капіталу.

Таким чином, економічний розвиток слід розглядати не тільки як підвищення темпів економічного зростання, а як інвестиції в людський капітал – в компоненти його структури.

Перспектива дослідження людського капіталу як стратегічної складової економічного розвитку має давні історичні корені.

Внесок у розвиток теоретичних і прикладних аспектів розвитку людського капіталу та інвестування в людський капітал зробили зарубіжні та вітчизняні науковці, зокрема: Биченко Ю., Баландіна Т., Едвінсон Л., Малоун М., Мінсер Дж., Романова Е., Чижова Е., Марущак Н., Носик О. та багато інших.

Метою статті є з'ясування наукових підходів щодо узагальнення об'єктів інвестицій, компонент і схем формування людського капіталу для розробки сучасного теоретичного підґрунтя розвитку інвестування в людський капітал економіки країни.

Для досягнення мети було поставлено завдання – дослідження різновидів капіталу, їх змістової характеристики, структури людського капіталу, інвестицій у людський капітал для потреб управління національною економічною системою.

Існуючі теорії сталого розвитку та концепції національного багатства базуються на визнанні людини як основної рушійної сили суспільного та економічного прогресу.

У аналітичній доповіді Центру Разумкова зазначається, що в XXI ст. у національному багатстві поступово відбуваються процеси заміщення фізичного та природного капіталу людським капіталом [1, с. 9]. Саме тому концепція людського капіталу посідає одне з перших місць у теорії економічного розвитку.

Дослідження проблематики людського капіталу як фактора економічного та соціального розвитку та капіталу загалом засвідчують велику кількість його (капіталу) різновидів. Виокремлення різновидів капіталу дозволяє встановити, які види капіталу створено природою, а які – людиною.

Науковці, що займаються дослідженням людського капіталу, виділяють: економічний, соціальний, символічний, культурний, людський, адміністративний, політичний, фізичний, інтелектуальний капітал. Порівняльну характеристику різновидів капіталу наведено в *табл. 1*.

Важливим для дослідження є те, що показники людського капіталу – рівень і якість освіти, показники здоров'я людей тощо – знаходяться в нерозривному зв'язку із соціальним та інтелектуальним капіталом і набувають особливого значення в інвестиційних процесах.

У *табл. 2* наведено визначення людського та соціального капіталу різних інституцій.

Крім цього, людський капітал і соціальний капітал, що проявляється у взаєминах індивідів – носіїв людського капіталу, є основними елементами інтелектуального капіталу.

У науковій літературі можна виявити наукові підходи до компонування моделі інтелектуального капіталу, які по-різному компонують його елементи та розставляють взаємозв'язки між ними. До інтелектуального капіталу відносять також організаційний, структурний капітал, капітал взаємовідносин [2]. Це робить інтелектуальний капітал важливим об'єктом управління та інвестиційної діяльності.

У даному контексті автори монографії за загальною редакцією О. М. Чижової [3, с. 161] у структурі інтелектуального капіталу виділяють три компоненти:

1. *Людський капітал* – знання, вміння та навички високопрофесійного, мотивованого, лояльного до роботодавця персоналу.
2. *Капітал взаємовідносин* – ринковий, клієнтський, брендовий капітал – представлений довгостроковими партнерськими відносинами з контрагентами, конструктивною взаємодією з регулюючими організаціями, наявністю лояльних споживачів – позитивною діловою репутацією.
3. *Структурний капітал* – невідчутні, у тому числі неідентифіковані, активи, які не враховані у складі людського капіталу та капіталу взаємовідносин – результати

Порівняльні характеристики різновидів капіталу

Вид капіталу	Зміст	Об'єктивований стан	Інституційний стан	Стратифікаційна система	Методи створення	Способи вимірювання
Економічний	Максимально ліквідний	Необоротні, оборотні активи	Право-власність	Класовий	Індивіди, соціальні групи	Власність, дохід, вартість, кількість
Культурний	Форма тривалих диспозицій розуму та тіла	Сукупність матеріальних і духовних цінностей	Освітні кваліфікації, статусні групи	Культурно-нормативна	Виховання	Рівень престижу
Людський	Знання, вміння, навички	Компетентності індивідів	Дипломи, розряди, патенти, ліцензії	Окремі індивіди	Створюється та накопичується індивідом	Показники освіти, стану здоров'я
Соціальний	Зв'язки, норми, цінності соціальних груп	Мережеві зв'язки	Інститути громадянського суспільства	Мережева: індивід, сім'я, клас, школа, партія	Всередині соціальних груп	Соціальні вигоди
Адміністративний	Регулювання доступу до ресурсів	Корпоративна організація	Посадові структури	Корпоративна	Призначення (на посаду)	Посадовий рівень, масштаб корпорації
Політичний	Мобілізація колективної дії	Партії, суспільні рухи	Структури лідерства	Політична	Висування	Політична активність
Символічний	Символічне сприйняття	Авторитет, престиж, репутація, довіра	Може бути частиною будь-якого капіталу	Культурно-символічна	Пояснення	Оцінка публічного впливу
Фізичний	Здатність до праці	Фізичні та психологічні якості	Медичні показники	–	Генетичні	Рівень здоров'я та працездатності
Інтелектуальний	Унікальні здатності та спеціальні знання	Сукупність працездатного населення	Інформаційні структури суспільства	Високоосвічена частина населення	Системи наукових проектних установ	Патенти, ноу-хау, торгові марки

Джерело: складено за даними [1, с. 11].

інтелектуальної діяльності, у тому числі ті, на які зареєстровано виключне право – інформаційні системи, бази даних, технології внутрішньокорпоративної комунікації, елементи системи управління організацією, корпоративна культура тощо.

Загальна характеристика структури інтелектуального капіталу наведена в *табл. 3*.

У контексті інтелектуалізації капіталу людський капітал розглядають як компетенції та інтелектуальні здібності індивідів. Його класифікують за: рівнем освіти; елементами витрат; на-

прямками використання; галузевою належністю; джерелами накопичення; рівнями агрегування [4, с. 130]. У результаті людський капітал поділяють на такі види:

1. *Загальний людський капітал* – знання, вміння, навички, які можуть бути реалізовані на різних робочих місцях, у різних організаціях.
2. *Специфічний людський капітал* – знання, вміння, навички, які можуть бути використані тільки на певному робочому місці, тільки в конкретній фірмі.

Змістова характеристика людського та соціального капіталу

ВИЗНАЧЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ	
Людський капітал	Соціальний капітал
Організація з економічного співробітництва та розвитку (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD)	
Знання, кваліфікації, навички та інші якості, якими володіє індивідуум і які важливі для господарської діяльності	Норми та суспільні відносини, оформлені в соціальних структурах, які дозволяють людям погоджувати свої дії для досягнення поставлених цілей
Світовий банк	
Сукупність знань, професійних якостей, досвіду, якими володіють індивідууми та які роблять їх «економічно продуктивними». Людський капітал може бути збільшений за рахунок вкладень в освіту, охорону здоров'я, професійну підготовку	Належить до норм і мережевих зв'язків, що дозволяє здійснювати колективні дії; охоплює інститути, взаємини та звичаї, що визначають якість і кількість громадських зв'язків
Група високого рівня із зайнятості та соціального виміру ЄС	
Знання, навички, компетенції, притаманні індивідуумам, які сприяють особистому, громадському, економічному добробуту	Мережі, участь у громадському житті разом із нормами, що поділяються іншими особами, цінностями, звичками, звичаями, які сприяють співпраці всередині або між групами для досягнення загальних цілей
Дослідники Королівського технологічного інституту (Стокгольм)	
	Сукупність соціальних мереж/відносин, норм і цінностей, які створені, зібрані, поширюються через ці мережі
Економічний словник (Penguin Dictionary of Economics)	
Навички, здатність та вміння, які має людина та які дозволяють їй отримувати дохід. Таке визначення підкреслює стан людини, який формується завдяки інвестиціям у людський капітал	

Джерело: складено за даними [1, с. 13].

Таблиця 3

Змістова характеристика інтелектуального капіталу

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ	
Структура	Зміст компонент
Людський капітал	Знання, уміння, здібності та навички працівників організації – високопрофесійного, мотивованого, лояльного до роботодавця персоналу
Соціальний капітал (капітал взаємовідносин)	Запаси знань і переміщення знань, які виникають завдяки мережі взаємовідносин усередині та поза організації; ринковий, клієнтський, брендовий капітал – представлений довгостроковими партнерськими відносинами з контрагентами, конструктивною взаємодією з регулюючими організаціями, наявністю лояльних споживачів – позитивною діловою репутацією
Структурний (організаційний) капітал	Невідчутні, у тому числі неідентифіковані, активи, які не враховані у складі людського та соціального капіталів – результати інтелектуальної діяльності, у тому числі ті, на які зареєстровано виключне право – інформаційні системи, бази даних, технології внутрішньо корпоративної комунікації, елементи системи управління організацією, корпоративна культура; інституціолізовані знання, якими володіє організація та яка зберігається в базах даних, інструкціях і т. д.

Джерело: складено на основі [2; 3].

3. *Людський інтелектуальний капітал* – капітал, втілений у людях у формі їх освіти, кваліфікації, професійних знань, досвіду.

Тривають наукові дискусії стосовно меж окремих видів капіталів, але всі дослідники єдині в тому, що домінуючим є економічний капітал. Він лежить в основі усіх інших видів капіталу [1, с. 10].

Теоретичне дослідження наукових першоджерел [1, с. 10–14; 5, с. 150] свідчить про те, що не існує жодного виду капіталу у відриві від людини. В основі всіх видів капіталу лежить економічний капітал, який виступає у формі затрат на їх створення. Інвестиції в будь який вид капіталу є інвестиціями в людський капітал, і навпаки, це:

- ✦ інвестиції в освіту, в часі та просторі;
- ✦ інвестиції в науку;
- ✦ інвестиції в інновації, у тому числі у створення інтелектуальної власності;
- ✦ інвестиції в охорону здоров'я, у тому числі екологію та фізичну культуру;
- ✦ інвестиції у пошук інформації та мобільність;
- ✦ інвестиції в культуру, виховання і догляд за дітьми.

З точки зору О. М. Носик [5, с. 150], види інвестицій – це об'єкти інвестицій у людину, які визначають форми людського капіталу, тобто капітал освіти, професійної підготовки, здоров'я тощо. Стосовно витрат на освіту, особливого значення набувають дослідження Дж. Мінсера (*J. Mincer*). Згідно з його оцінками обсяг інвестицій у професійну підготовку можна порівняти з обсягами інвестицій у формальну освіту. Норми її віддачі також не поступаються нормам віддачі формальної освіти [6].

Загалом, зазначені наукові підходи до об'єктів інвестицій у людський капітал і форм людського капіталу були покладені в основу розробки компонент і схем формування людського капіталу Організацією Об'єднаних Націй (ООН). У *табл. 4* узагальнено компоненти та схеми формування людського капіталу згідно з Керівництвом з виміру людського капіталу ООН.

Авторський підхід до узагальнення об'єктів інвестицій, компонент і схем формування людського капіталу на основі опрацьованої наукової літератури наведено в *табл. 5*.

За загально прийнятими оцінками інвестування в людський капітал має здійснюватися на чотирьох рівнях [7]:

- ✦ *особистісному* – для формування людського капіталу окремих осіб;
- ✦ *мікрорівні* – для формування людського капіталу підприємств;
- ✦ *мезорівні* – для формування людського капіталу регіонів і галузей;
- ✦ *макрорівні* – для формування сукупного людського капіталу країни.

Своєю чергою, формування людського капіталу на практиці являє собою подвійний процес. З одного боку, це інвестиційна реалізація саморозвитку суспільно необхідних характеристик людського капіталу, тобто інвестиційне створення умов для саморозвитку людського капіталу в процесі життєдіяльності його носія. З іншого – це інвестиційна реалізація цільового розвитку суспільно необхідного людського капіталу, тобто інвестицій у науково-освітній комплекс, з метою виробництва інтелектуально-освітнього людського капіталу. Кінцевим результатом розвитку людського капіталу, з одного боку, є якісне вдо-

Таблиця 4

Компоненти та схеми формування людського капіталу згідно з визначенням організації економічного співробітництва та розвитку

Інвестиції в людський капітал упродовж життя	Людський капітал (утілений в індивідах)	Блага, обумовлені інвестиціями в людський капітал	
Виховання дітей	Знання	Економічні	Ринкова діяльність
Освіта			Неринкова діяльність
Виробниче навчання	Навички	Неекономічні (особистісні)	Здоров'я
Інформаційне навчання	Вміння		Суб'єктивний добробут
Охорона здоров'я	Здібності	Неекономічні (соціальні)	Обізнаність громадян
Міграція			Бажання співробітництва

Джерело: складено за даними [1, с. 15].

Компоненти та схеми формування людського капіталу

Інвестиції в людський капітал упродовж життя	Людський капітал (утілений в індивідах)	Блага, обумовлені інвестиціями в людський капітал		
		Вид	Найменування	Сфера
Витрати на освіту	Капітал освіти	Економічні, соціальні	Знання, інтенсивний продуктивний чинник економічного розвитку, інтенсивний продуктивний чинник суспільного розвитку, дохід	Ринкова, соціальна
Витрати на професійну підготовку	Капітал професійної підготовки	Економічні	Кваліфікація, навички, вміння, виробничий досвід, підготовка та перепідготовка кадрів за місцем роботи, дохід	Ринкова
Витрати на науку	Капітал науки	Економічні	Комерціалізація результатів наукових досліджень, дохід	Ринкова
Витрати на інновації	Капітал інновацій	Економічні	Стимулювання інноваційної діяльності та створення інтелектуальної власності, дохід	Ринкова
Витрати на охорону здоров'я	Капітал здоров'я	Економічні, соціальні	Профілактика захворювань, медичне обслуговування, дієтичне харчування, покращення житлових умов, екологія та фізична культура, дохід	Ринкова, соціальна
Витрати на пошук інформації, мобільність і міграцію	Капітал міграції, володіння економічно значущою інформацією	Економічні, соціальні	Сукупність потенційної здатності або джерел потенційної здатності до змін і міграції з місць з низькою продуктивністю, професійна трудова мобільність, демографічна активність, дохід	Ринкова, соціальна
Витрати на культуру, розвиток, саморозвиток, виховання та догляд за дітьми	Капітал культури, елементи фізіологічного та соціального капіталу, помітні фізичні форми	Неекономічні (індивідуальні)	Здоров'я дітей, домінуючі цінності та норми поведінки, взаємини індивідів, емоційна стійкість, психологічні здібності, особисті риси та мотивація індивідів, таланти, інтелект, культура, етика поведінки людини	Усі сфери життя

Джерело: складено на основі [1; 3; 5; 6].

сконалення життєдіяльності суспільства, з іншого – розвиток сукупних якісних властивостей працівників і розширене відтворення працівника як носія людського капіталу [8].

Отже, людський капітал – це невід'ємний від людини актив, який може набуватися тільки шляхом інвестицій в людину. Тому в ринкових умовах господарювання прийнято розглядати формування людського капіталу через інвестиції в структури, які його розвивають і проводять. Інвестування в людський капітал є вигідним як для самого працівника, так і для держави, роботодавця, інших соціальних інститутів.

Виходячи з даних теоретичних положень можна вивести певні закономірності розвитку людського капіталу. Зокрема, зростання рівня життя населення веде до розвитку людського капіталу. І, навпаки, зниження рівня життя населення веде до зниження розвитку, а іноді – до призупинення розвитку людського капіталу, що негативно відбивається на загальній ситуації в суспільстві, на показниках економічного та соціального розвитку країни.

Із загальноприйнятого положення про те, що людський капітал – це сукупність вроджених здібностей, здоров'я, мотивів, інтересів, творчого та культурного потенціалу, накопичених і вдо-

сконалених у результаті інвестицій знань і професійного досвіду, він є об'єктом інвестування. Інвестування має здійснюватися в компоненти його структури.

Взаємозв'язок структури людського капіталу з відповідними видами інвестицій наведено на *рис. 1*.

його функціонування. Під якістю людського капіталу мають на увазі достатність його стану задовольняти вимоги сучасного рівня технологічного та соціально-економічного розвитку. Нові виклики економіки змушують визначати нові якісні параметри людського капіталу, приводити їх у відповідність до нових вимог системи. Демо-

КОМПОНЕНТИ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ	ВИДИ ІНВЕСТИЦІЙ У ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ
Капітал здоров'я та здорового способу життя →	Інвестиції в охорону здоров'я
Капітал освіти →	Інвестиції в освіту
Капітал професійної підготовки на виробництві →	Інвестиції в підготовку на виробництві
Науковий капітал →	Інвестиції в наукові розробки та розвиток інтелекту
Капітал культури →	Інвестиції у виховання, розвиток і саморозвиток
Володіння економічно значущою інформацією →	Інвестиції в пошук економічно значущої інформації
Капітал міграції →	Інвестиції в міграційні процеси
Мотивація економічної діяльності →	Інвестиції мотивації

Рис. 1. Лінійний процес компонент людського капіталу та інвестицій у людський капітал

Джерело: побудовано на основі [1; 3; 5–7].

Важливим для дослідження є положення про те, що, незважаючи на той факт, що інвестиції в людський розвиток є ідентичними інвестиціям в основний капітал, оскільки збільшують виробничий потенціал людини та відповідно виступають джерелом економічних вигод, усе ж, відповідно до діючої методології Системи національних рахунків (СНР), людський капітал не належить до капітальних активів у силу певних властивостей [1, с. 12]:

- ✦ відсутня фізична форма;
- ✦ неможливість присвоєння (не піддається передачі від людини до людини);
- ✦ не піддається виміру;
- ✦ не може відобразитися в балансах підприємств;
- ✦ не сумісний з конвенціями та інститутами, що регулюють стандартні трансакції, які відображаються у фінансовій звітності.

В економіці більшості розвинених країн проблема якості людського капіталу набуває особливої актуальності та вимагає вичерпного теоретичного аналізу внутрішніх і зовнішніх умов

графічна ситуація розвивається так, що чисельність населення України неухильно знижується, а отже, все більшого значення набуватимуть якісні характеристики людського капіталу – рівень кваліфікації, здатність отримувати знання протягом усього працездатного життя, що, своєю чергою, вимагає змін у структурі людського капіталу та інвестування в людський капітал.

Досліджень, присвячених аналізу та моделюванню процесів формування, розвитку та трансформації людського капіталу, інвестування в людський капітал, проводилося та проводиться досить багато і у світі, і в нашій країні. Виявлення специфічних особливостей людського капіталу є тим підґрунтям, на якому будуються дослідження процесу інвестування в людський капітал. Щоб обґрунтувати інвестиції, необхідно проаналізувати соціально-економічні аспекти інвестування в людський капітал.

Власні спостереження та спеціальні дослідження дозволили виявити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози інвестування в людський капітал (*табл. 6*).

Характеристика інвестування в людський капітал

Сильні сторони	Можливості
1. Основоположний фактор соціально-економічного розвитку	1.1. Забезпечення безперервної освіти
	1.2. Забезпечення безперервного інвестування
2. Забезпечення високого рівня життя для індивіда	2.1. Широкий доступ до цікавої та перспективної роботи
	2.2. Високий дохід
3. Забезпечення тривалого економічного та соціального ефекту для суспільства	3.1. Високий престиж професії
	3.2. Задоволення від професійної діяльності
Слабкі сторони	Загрози
1. Значні затрати для індивіда та суспільства	1.1. Людський капітал амортизується
	1.2. Людський капітал втрачає свою цінність
2. Обмеження інвестування для вихідців з бідних сімей	2.1. Зниження рівня життя, бідність
3. Недосконалість діючих інститутів громадянського суспільства	3.1. Моральні та матеріальні втрати, пов'язані з недосконалістю отриманих послуг

Джерело: складено на основі [9].

ВИСНОВКИ

З'ясування наукових підходів до узагальнення об'єктів інвестицій, компонент і схем формування людського капіталу для розробки сучасного теоретичного підґрунтя розвитку інвестування в людський капітал економіки країни дозволило зробити такі висновки.

1. Інвестування в людський капітал невіддільно від інвестицій в освіту впродовж життя, оскільки освіта відіграє ключову роль у формуванні людського капіталу. Освіта формує кваліфіковану та продуктивну робочу силу, підтримує людський капітал на належному рівні. Отже, освіта є домінантним фактором економічного розвитку суспільства в період становлення економіки знань.
2. Інвестування в здоров'я також відіграє значну роль, оскільки чим кращий стан здоров'я індивіда, тим довший термін його активної діяльності, вища працездатність і продуктивність праці, ефективніше використовуються всі інші компоненти людського капіталу. Отже, наявна більша віддача для індивіда, роботодавця, національної економіки в цілому.
3. Інвестування в розвиток людського капіталу повинно стати концептуальною основою модернізації освіти на основі нових освітніх технологій і способів фінансування закладів освіти, що забезпечить формування людського капіталу,

оптимізацію затрат індивіда та суспільства в цілому. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ / Центр Разумкова. Київ : Заповіт, 2018. 368 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf
2. Edvinsson L., Malone M. Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower. Harper Business, 1997. 240 p.
3. Человек в инновационной экономике / Чижова Е. Н., Журавлева Л. И., Сомина И. В. и др. : монография. Белгород : БГУ, 2015. 393 с.
4. Чижова Е. Н. Взаимосвязь социального капитала, сферы услуг и качества жизни населения. *Вестник Белгородского университета кооперации, экономики и права*. 2014. № 1. С. 131–142.
5. Носик О. М. Форми людського капіталу: головні підходи до визначення. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2014. № 3. С. 149–158. URL: <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/3-149-158.pdf>
6. Mincer J. Investment in Human Capital and Personal Income Distribution. *Journal of Political Economy*. 1958. Vol. 66. No. 4. P. 281–302. DOI: 10.1086/258055
7. Марущак Н. П. Людський капітал як фактор розвитку економіки України. URL: http://www.rusnauka.com/SND/Economics/14_maruschak%20n.p..doc.htm
8. Баландина Т. М., Быченко Ю. Г. Саморазвитие человеческого капитала в России. *Актуальные проблемы гуманитарных и социально-экономических наук*. 2017. Т. 11. № 3. С. 21–25.

9. Романова Е. Б. Инвестиции в развитие человеческого капитала. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена*. 2008. № 1. С. 436–439. URL: [https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/34\(74\)1/romanova_34_74_1_436_439.pdf](https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/34(74)1/romanova_34_74_1_436_439.pdf)

Науковий керівник – Штулер І. Ю., доктор економічних наук, професор, перший проректор ВНЗ «Національна академія управління» (Київ)

REFERENCES

- Balandina, T. M., and Bychenko, Yu. G. "Samorazvitiye chelovecheskogo kapitala v Rossii" [Self-Development of the Human Capital in Russia]. *Aktualnyye problemy gumanitarnykh i sotsialno-ekonomicheskikh nauk*, vol. 11, no. 3 (2017): 21-25.
- Chizhova, Ye. N. "Vzaimosvyaz sotsialnogo kapitala, sfery uslug i kachestva zhizni naseleniya" [Interrelation of Social Capital, Services and Quality of Life of the Population]. *Vestnik Belgorodskogo universiteta kooperatsii, ekonomiki i prava*, no. 1 (2014): 131-142.
- Chizhova, Ye. N. et al. *Chelovek v innovatsionnoy ekonomike* [A Person in an Innovative Economy]. Belgorod: BGTU, 2015.
- Edvinsson, L., and Malone, M. *Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower*. Harper Business, 1997.

Marushchak, N. P. "Liudskiy kapital yak faktor rozvytku ekonomiky Ukrainy" [Human Capital as a Factor in the Development of Ukraine's Economy]. http://www.rusnauka.com/SND/Economics/14_marushchak%20n.p..doc.htm

Mincer, J. "Investment in Human Capital and Personal Income Distribution". *Journal of Political Economy*, vol. 66, no. 4 (1958): 281-302.
DOI: 10.1086/258055

Nosyk, O. M. "Formy liudskoho kapitalu: holovni pidkhody do vyznachennia" [Forms of Human Capital: The Main Approaches to Defining]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*. 2014. <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/3-149-158.pdf>

"Rozvytok liudskoho kapitalu: na shliakhu do yakisnykh reform" [Human Capital Development: On the Way to Quality Reforms]. Tsentr Razumkova. 2018. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf

Romanova, Ye. B. "Investitsii v razvitiye chelovecheskogo kapitala" [Investments in the Development of Human Capital]. *Izvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A. I. Gertsena*. 2008. [https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/34\(74\)1/romanova_34_74_1_436_439.pdf](https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/34(74)1/romanova_34_74_1_436_439.pdf)